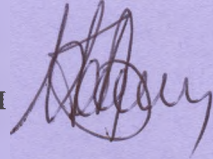

АВТ
Б20

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БАЛОНЬ АНДРІЙ БОГДАНОВИЧ

УДК 343.98 : 343.35

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ З
ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2015

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна переживає складний період становлення нових соціально-економічних і політичних відносин, що супроводжується політичною нестабільністю в суспільстві, складним соціально-економічним становищем. Вирішення завдань, які стоять перед державною владою, значною мірою залежить від професійної підготовки та результатів діяльності службових осіб, які представляють всі гілки влади. Особливо гостро вказане завдання постало у зв'язку із загрозливим поширенням серед службових осіб корупції, що є живильним середовищем службових зловживань. Антикорупційна стратегія на 2014-2017 роки, затверджена Законом України від 14 жовтня 2014 року, констатує, що українці вважають свою державу однією з найбільш корумпованих у світі: у 2012 і 2013 роках держава займала 144 місце із 176 досліджуваних країн світу. Окреслена ситуація вимагає дієвих заходів реагування, й зокрема – попередження, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень.

Статистичні дані свідчать про загрозливе поширення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг:

2014 року було вчинено 3358 злочинів. Із них зловживання владою або службовим становищем – 548; перевищення влади або службових повноважень – 1229; службове підроблення – 581; одержання хабара (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) – 600 та ін.

Із злочинністю у сфері службової діяльності тісно пов'язаний феномен корупції, особливо серед службових осіб, які займають відповідальне становище. Зокрема, 2014 року до суду було направлено 2424 протоколи про адміністративні корупційні правопорушення, усього притягнуто до відповідальності (штраф) 1914 осіб. Кількість кримінальних корупційних правопорушень у 2014 році, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням, склала 2412. Серед них тяжких та особливо тяжких злочинів – 1208, у тому числі: вчинених у бюджетній сфері – 406, у сфері земельних відносин – 181, у банківській системі – 148, в агропромисловому комплексі – 56, у паливно-енергетичному комплексі – 25, у фінансово-кредитній сфері – 24 та ін.

Відсутність систематизованих відомостей про методику розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень, особливо за сучасних умов боротьби з корупцією, значно знижує ефективність правоохоронної діяльності. Поряд з цим, особи, які вчиняють дані злочини, добре орієнтуються в сучасному законодавстві, мають ґрунтовні знання у сфері економічної діяльності, між ними існують тісні корупційні зв'язки. Ці та інші обставини дають можливість приховувати злочинну діяльність та протидіяти розслідуванню. За окреслених умов, з метою реалізації вимог антикорупційного законодавства, досягнення завдань кримінального провадження, важливо сформувати теоретичні засади та практичні рекомендації щодо розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження склали фундаментальні роботи, що розкривають концептуальні засади розслідування злочинів. Це праці Ю. П. Алєніна, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. К. Весельського, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, І. В. Гори, О. Ф. Долженкова, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, Н. С. Карпова, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. А. Колесника, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, О. М. Моїсєєва, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорєцького, М. В. Салтевського, М. Я. Сєгая, О. Ю. Татарова, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Шура, О. Г. Яновської та інших вчених.

Безпосередньо проблеми розслідування службових злочинів на рівні вітчизняних кандидатських дисертацій досліджували І. В. Бабій, Д. А. Бондаренко, В. М. Ліщенко, Я. С. Мишков, В. М. Трепак.

Однак, враховуючи існуючі напрацювання, слід констатувати, що проблема залишається актуальною. Сьогодні існує потреба розгляду особливостей розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень, у нових правових та соціально-економічних умовах. Залишається актуальною деталізація законодавчих положень Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України за умов розслідування вказаних злочинів, формування криміналістичних рекомендацій. У такому аспекті дослідження у вітчизняній науковій літературі ще не проводилися.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI, на виконання Зasad державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2014-2017 роки, затвердженої Законом України від 14 жовтня 2014 р. №1699-VII, Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. №1209-р. Дисертаційна робота є складовою частиною наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України, а саме відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр., затвердженого Наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347; включена до планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2014 рік. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 жовтня 2012 р., протокол № 30.

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає в розробленні теоретичних засад та практичних рекомендацій розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень.

Для досягнення поставленої мети було поставлено такі *задачі*:

– висвітлити історіографію та зарубіжний досвід розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень;

- сформувати криміналістичну характеристику злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень;

- охарактеризувати злочини, вчинені із використанням службовою особою своїх повноважень, навести їх криміналістичну класифікацію;

- визначити способи вчинення злочинів із використанням службовою особою своїх повноважень та утворювану слідову картину;

- охарактеризувати типову особу злочинця за даних умов;

- розкрити особливості початку досудового розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень;

- окреслити обставини, що підлягають встановленню та типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень;

- визначити засади взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування таких злочинів;

- висвітлити особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень.

Предмет дослідження – методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є *діалектико-матеріалістичний* метод, що сприяв розумінню об'єкта дослідження в контексті поєднання потреб науки і практики, методи *формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування), що дало змогу детальніше усвідомити зміст досліджуваних питань (у всіх розділах дисертації). У дослідженні використовувалися *спеціально-правові методи*: *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм матеріального і процесуального права, наукових категорій, визначень та підходів (у всіх розділах дисертації); *історико-правовий* – надав можливість розкрити зміст ключових понять дисертації («злочини, вчинені із використанням службовою особою своїх повноважень», «криміналістична характеристика», «спосіб вчинення злочинів» та ін.), а також розвиток наукових поглядів на окремі проблемні питання (підрозділи 1.1–1.5, 2.2–2.3, 3.1–3.2); *догматичний* – при тлумаченні правових та криміналістичних категорій (у всіх розділах дисертації); *системного аналізу* – для комплексного узагальнення ознак злочинів, що вчинюються із використанням службовою особою своїх повноважень та діяльності з розслідування їх проявів (у всіх розділах дисертації); *системно-структурний* – дав змогу визначити завдання органів досудового розслідування України, інших компетентних суб'єктів при розслідуванні вказаної категорії злочинів (підрозділи 2.1–2.3, 3.1–3.3); *статистичний* – при ілюстрації теоретичних висновків даними державної і відомчої статистики, для узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічні* – для підтвердження наукових висновків даними анкетування працівників практичних органів (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять: узагальнені результати вивчення 187 кримінальних проваджень (справ) щодо розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень, які знаходились в провадженні слідчих підрозділів органів внутрішніх справ Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Херсонської, Рівненської, Чернівецької областей та м. Києва за період 2010-2014 років; узагальнені дані анкетування 248 слідчих органів внутрішніх справ та 218 оперативних співробітників Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України з усіх регіонів України; систематизовані аналітичні та статистичні матеріали Генеральної прокуратури України, МВС України.

При підготовці роботи використано власний досвід автора, набутий на посадах слідчого, заступника начальника слідчого управління ГУ МВС України в Житомирській області та начальника слідчого управління ГУ МВС України в Полтавській області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим в Україні монографічним дослідженням теоретичних і практичних питань методики розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень. Автором сформульовано нові наукові положення та висновки, що мають важливе теоретичне і практичне значення, зокрема:

вперше:

- сформована криміналістична класифікація злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, де критеріями для класифікації визначено: предмет злочинного посягання; спосіб вчинення злочинів: слідову картину; особу злочинця; особу потерпілого;
- побудована криміналістична характеристика злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень, що є взаємопов'язаною сукупністю узагальнених відомостей про типові ознаки злочинів даної категорії, на основі вивчення даних про об'єкт і предмет злочинного посягання, спосіб вчинення, слідову картину, особу злочинця та потерпілого, й має значення для вибору оптимальних шляхів та методів їх виявлення, розкриття та розслідування;
- визначено розширений перелік обставин, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень: типові, регламентовані КПК України (ст. 91), та специфічні, які мають криміналістичне значення;
- виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень залежно від об'єму інформації про подію злочину та особу злочинця, запропоновано алгоритми їх вирішення (ситуації, що характеризуються наявністю інформації про злочин та причетну службову особу; ситуації, яким притаманні окремі відомості щодо джерела, виду і об'єму отриманої інформації, що викликає необхідність у додатковій перевірці даних);

удосконалено:

- характеристику злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень;
- класифікацію матеріальних та ідеальних джерел слідової інформації, що утворюється під час вчинення даних злочинів;
- положення щодо особливостей внесення відомостей про вчинення злочинів службовою особою із використанням своїх повноважень до ЄРДР;
- криміналістичні рекомендації щодо проведення вербальних слідчих (розшукових) дій (допиту) та невербальних (огляду документів, обшуку, експертиз);

дістало подальший розвиток:

- наукові положення, які характеризують історіографію та зарубіжний досвід розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень;
- характеристика типових способів вчинення злочинів із використанням службовою особою своїх повноважень, відповідно до стадій підготовки, безпосереднього вчинення і приховування;
- відомості про типову характеристику особи злочинця, що вчиняє злочини із використанням службових повноважень;
- засади планування та організації досудового розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень;
- наукові погляди щодо сутності слідчої ситуації на початковому етапі розслідування вказаних злочинів;
- положення щодо реалізації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій за даних умов;
- положення щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що відповідні положення, висновки та рекомендації, отримані в межах дослідження, певною мірою враховані та мають перспективу подальшого впровадження у:

– *навчальному процесі* – положення та висновки, запропоновані автором, використовуються в навчальному процесі при підготовці та проведенні лекційних, семінарських та практичних занять з курсантами та слухачами під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів» та «Методика розслідування окремих видів злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 20 січня 2015 року);

– *науково-дослідній діяльності* – матеріали дисертації становлять теоретичну основу для подальших досліджень проблем розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 30 січня 2015 р.);

– *практичній діяльності* органів внутрішніх справ України – з метою удосконалення виявлення та розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень (акт впровадження Головного слідчого управління МВС України від 2 березня 2015 р.);

Особистий внесок здобувача. Сформульовані та викладені в дисертації положення, що містять наукову новизну дослідження, розроблені автором особисто. У співавторстві опубліковано тези доповіді («Тимчасовий доступ до речей і документів як спосіб збирання доказів за злочинами, вчиненими з використанням службовою особою своїх повноважень»). Власні теоретичні розробки здобувача в науковій праці, опублікованій у співавторстві, становлять більше 50 %. Наукові ідеї та розробки співавтора опублікованої праці у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на п'яти всеукраїнських науково-практичних та науково-теоретичних конференціях, зокрема: «Наукова дискусія: теорія, практика, інновації» (м. Київ, 28-29 березня 2013 р.); «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Житомир, 11 квітня 2013 р.); «Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України» (м. Київ, 5 липня 2013 р.); «Реформи законодавства України в умовах євроінтеграції» (м. Київ, 30 жовтня 2014 р.); «Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки» (м. Київ, 23 січня 2015 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано в одинадцяти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні, а також у п'яти тезах, опублікованих у збірниках доповідей науково-практичних та науково-теоретичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають у себе одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (351 найменування на 40 сторінках) і чотирьох додатків на 20 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 258 сторінок, із них основний текст – 198 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено ступінь вивчення проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; виокремлено наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів; надано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» складається з п'яти підрозділів і присвячений формуванню криміналістичної характеристики як необхідного структурного елементу методики розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень.

У **підрозділі 1.1. «Історіографія та зарубіжний досвід боротьби зі злочинами, вчиненими з використанням службовою особою своїх повноважень»** підкреслюється важливість вивчення історичних аспектів протидії вказаним злочинам, оскільки

вони тісно пов'язані із корупцією, складають небезпеку як для держави – її економічної та політичної системи, так і належного забезпечення громадянам їх конституційних прав та свобод. Всебічне висвітлення проблем розслідування вказаних злочинів, що пов'язані із зловживанням владою або службовим становищем, перевищенням влади або службових повноважень, службовим підробленням, одержанням неправомірної вигоди, корупцією та ін., є складовою частиною діяльності з їх протидії.

Історичний аналіз свідчить, що факти зловживання владою притаманні усім країнам з моменту виникнення держави і утворення апарату управління суспільством. Мова йде навіть про ранні цивілізації, що згадуються в пам'ятках культури, у друкованих творах мислителів давнини.

Дослідження проблематики боротьби зі службовою злочинністю у державах з низьким рівнем корумпованості (Франція, Фінляндія, США, Японія, Швеція, Канада, Нідерланди, Норвегія, Сінгапур та ін.), свідчить, що в даних країнах на державному рівні корупція розглядається як проблема національної безпеки, що має політичну та економічну форми виразу, обумовлює зміст заходів боротьби з нею.

Ефективність боротьби зі злочинами, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, залежить від врахування історичного досвіду, запозичення кращих напрацювань у даному напрямі прогресивних держав, адаптації до політичних та соціально-економічних умов нашої держави.

У підрозділі 1.2. «Поняття та види злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» визначаються сутність, види та класифікація вказаних злочинів. Наголошується, що критерієм для виділення є спеціальний суб'єкт злочину – «службова особа», що охоплює осіб, які наділені організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими повноваженнями й працюють в органах державної влади, місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності та/або надають публічні послуги.

Проведений аналіз кримінального законодавства свідчить, що перелік злочинів, які пов'язані із умисним зловживанням службовою особою своїми повноваженнями, є досить широким, й охоплює більш ніж шістьдесят складів злочинів (одні з них мають кваліфікуючу ознаку – «вчинення із використанням службовою особою своїх повноважень», інші – спеціального суб'єкта – службову особу, а зміст діяльності полягає в умисному використанні її повноважень зі злочинною метою).

Підкреслюється, що у дисертації буде досліджено «ядро службової злочинності» – а саме, злочини, вчинені особою із використанням своїх службових повноважень, визначені розділом XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (ст. ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 366, 367, 368, 368-2, 368-3, 369-2, 370 КК України), й частково, в контексті вирішуваних завдань, приділена увага висвітленню інших суміжних злочинних діянь.

За змістом підрозділу дані злочини класифікуються за кримінально-правовими та криміналістичними критеріями. Зокрема, залежно від сфери службової діяльності особи вони поділяються на такі групи: 1) злочини у сфері службової діяльності, яка здійснюється тільки в органах державної влади, місцевого самоврядування і

юридичних особах публічного права; 2) злочини, вчинювані у сфері службової діяльності, яка здійснюється лише в юридичних особах приватного права; 3) злочини, які можуть бути вчинені у сфері службової діяльності, що здійснюється в юридичних особах як публічного, так і приватного права; 4) злочини, які вчиняються у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Зі злочинністю у сфері службової діяльності тісно пов'язаний феномен корупції, особливо серед службових осіб, які займають відповідальне становище. Приділяється увага з'ясуванню співвідношення вказаних понять, й визначено, що не дивлячись на їх спорідненість, вони не тотожні.

У підрозділі 1.3. «Спосіб вчинення злочинів з використанням службовою особою своїх повноважень» визначається, що види злочинних діянь, які вчинюються з використанням службовою особою своїх повноважень, є різноманітними. Це обумовлює широке коло способів їх підготовки, безпосереднього вчинення та приховування.

Вивчення кримінальних проваджень продемонструвало, спосіб вчинення злочинів виражається в активних завідомо протиправних діях, що порушують обов'язкові до виконання норми законодавства, правила, інструкції. Зокрема, це: підкуп посадових осіб (у 100 % кримінальних проваджень супроводжував вчинення злочинів); інтелектуальна та матеріальна підробка документів (19,7 %); вчинення правочинів за відсутності економічної необхідності, відсутності можливості повернення отриманих матеріальних цінностей, на завідомо невігідних умовах (11,3 %); зняття грошей з банківських рахунків підприємства, організації під звіт без надання звітної документації, з використанням їх на власні потреби (10,4 %); надання грошових кредитів в порушення існуючого порядку (9,1 %); незаконне використання службового становища у процесі приватизації державних підприємств з метою придбання їх у приватну власність або заволодіння значним числом акцій самим чиновником, близькими йому особами (8,2 %); перепродаж земельних ділянок, які знаходились в розпорядженні їх власників (6,5 %); незаконне і явно невігідне відчуження основних засобів виробництва (5,8 %); потурання, сприяння правопорушникам, неприйняття до них заходів (5,8 %); фіктивне прийняття на високооплачувану роботу і незаконне нарахування заробітної плати (4,8 %); сприяння у створенні при державних підприємствах комерційних структур з метою «перекачування» коштів цих підприємств на рахунки окремих фірм (3,8 %); тимчасове запозичення державних або громадських коштів або використання їх не за призначенням, у тому числі нецільове використання бюджетних коштів (3,7 %); сприяння методам недобросовісної конкуренції на споживчому ринку (2,1 %). Підкреслюється, що даний перелік є не вичерпним, адже повністю визначити всі способи вчинення злочинів із використанням службових повноважень практично неможливо, у зв'язку з їх постійним удосконаленням.

У підрозділі 1.4. «Типова слідова картина злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» зазначається, що слідова картина розглядуваних злочинів складається з ідеальних та матеріальних джерел інформації. Серед останніх найбільш поширеними є документи (83,6 % кримінальних проваджень).

Розроблено класифікацію документів залежно від характеру й призначення інформації. Основними групами документів, що вилучалися та досліджувалися під

час розслідування злочинів, були: а) документи, які визначали економічну структуру і організаційно-правовий статус підприємства, а також стан фінансового контролю (100% кримінальних проваджень); б) документи, що засвідчували проведення певного виду діяльності (ліцензії, патенти, рекламні проспекти, договори, 76 %); в) документи бухгалтерського обліку і звітності (документи первинного обліку бухгалтерські рахунки, бухгалтерський баланс, 100 %); г) документи статистичного обліку і звітності (100 %); д) документи оперативного обліку та звітності («кишенькова бухгалтерія», 99,1 %); е) документи автоматизованого робочого місця бухгалтера, економіста, аналітика (облікові дані, планові показники, звітність, 65 %); є) банківські документи (журнали реєстрації платіжних доручень із поточного рахунку, надходжень на поточний рахунок, витяг із поточного рахунку, платіжні доручення, 100 %); ж) касові документи (касова книга, журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів, прибуткові та видаткові касові ордери, чеки, 100%); з) робочі записи службових осіб (100 %); і) електронні копії письмових документів та інша електронна інформація (62,1 %) та ін. У перелічених документах досліджувалися: 1) зміст зафіксованих відомостей; 2) справжність документа та його окремих реквізитів; 3) окремі ознаки документа з метою ідентифікації особи.

Здобувачем було приділено увагу вивченню ідеальної картини злочину. Зокрема, носіїв ідеальних слідів було класифіковано на три групи: особи, які сприймали причини та умови злочинної діяльності, але не відображують її безпосередньо; особи, які є очевидцями злочинної діяльності; особи, які сприймали результати злочинної діяльності та її різноманітні сліди.

У підрозділі 1.5. «Особа, що вчинює злочини із використанням службових повноважень» досліджуються кількісно-якісні показники службової злочинності, надається характеристика власне особі злочинця.

Всього у 2014 році до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень було притягнуто 4897 осіб, із них: державних службовців – 1713; депутатів сільських, селищних, міських, районних рад – 11; посадових осіб місцевого самоврядування – 152; посадових та службових осіб рай/облдержадміністрацій – 41/15; посадових та службових осіб інших органів державної влади – 212; службових осіб органів внутрішніх справ – 157; Збройних Сил України – 39; митної служби – 20; осіб, що надають публічні послуги – 84; посадових осіб юридичних осіб публічного права – 250; осіб, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки в юридичних особах приватного права – 278 та ін. Наведені статистичні дані підтверджуються результатами власних емпіричних досліджень автора.

За змістом підрозділу аналізуються поняття: «посадова особа», «службова особа», «державна служба», «посадові обов'язки», «службові обов'язки» та ін. Підкреслюється, що на злочинну поведінку впливають як надані службові повноваження, так й особисті ознаки, такі як: освіта, професійні навички та уміння, психологічні та моральні якості.

Вивчення особи злочинця має важливе значення для розслідування, оскільки є однією із умов підвищення ефективності проведення процесуальних дій, полегшує

планування слідства, сприяє перевірці версій, визначає вибір вірної лінії поведінки осіб, які проводять розслідування, є важливим для профілактичної діяльності.

Розділ 2 «Особливості початкового етапу розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» складається із трьох підрозділів і присвячений висвітленню дій компетентних суб'єктів на початковому етапі кримінального провадження.

У підрозділі 2.1. «Особливості початку досудового розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» підкреслюється, що досудове розслідування, як цілісна система, складається з декількох підсистем (етапів), об'єднаних загальними завданнями і єдиною процесуальною формою. Важливе значення серед них має саме початковий етап, що розпочинається із внесення відомостей про вчинення злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень, до ЄРДР.

Вивчення емпіричних джерел продемонструвало, що приводами до початку досудового розслідування злочинів за даних умов були: 1) заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян (61,2 % кримінальних проваджень); 2) матеріали планових перевірок органами Державної фінансової інспекції та Державної фіскальної служби України (19,6 %); 3) матеріали оперативних розробок (9,2 %); 4) безпосереднє виявлення органом слідчим, прокурором ознак кримінального правопорушення (6,7 %); 5) повідомлення, опубліковані в пресі, мережі Інтернет (3,3 %).

Інформаційною базою для планування на початковому етапі розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень, були конкретні слідчі ситуації у їхній різноманітності (96,1% слідчих), що обумовлює потребу у розробці типових версій за злочинами досліджуваної категорії (91,7 %).

У підрозділі 2.2. «Обставини, що підлягають встановленню та типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» окреслюється коло типових обставин, визначених у КПК України (ст. 91), і специфічних, необхідних у криміналістичному значенні для успіху розслідування. Наголошується на з'ясуванні: 1) службового статусу особи, підозрюваної у вчиненні діяння; 2) характеру, умов та особливостей роботи підприємства, установи або організації, де вчинено злочин; 3) характеру дій або бездіяльності службової особи; 4) фактичних дій, виконуваних службовою особою; 5) зв'язку дій службової особи з використанням службового становища всупереч інтересам служби; 6) причинного зв'язку між діями і шкідливими наслідками; 7) кількості злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень (епізодичність, систематичність); 9) зв'язку з іншими злочинами (проти власності, у сфері господарської діяльності, правосуддя), або іншими правопорушеннями, пов'язаними з корупцією; 10) характеристики особи підозрюваного та ін.

Здобувач підтримує позицію вчених (Р. С. Белкін, М. О. Селіванов, В. І. Шиканов та ін.) про те, що слідча ситуація є характеристикою розслідування, обстановки, умов, в яких здійснюється процес доказування за кримінальним провадженням. Узагальнення кримінальних проваджень дали підстави для виділення таких типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування:

1) досудове розслідування проводиться за матеріалами планових та позапланових перевірок, здійснених органами Державної фінансової інспекції, Державної фіскальної служби України, в яких містяться ознаки злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень (19,6 % кримінальних проваджень); 2) досудове розслідування провадиться за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, за задокументованими діями службової особи, які свідчать про злочин, вчинений з використанням своїх повноважень (9,2 %); 3) досудове розслідування провадиться за результатами перевірки працівниками ДСБЕЗ заяв чи повідомлень про злочини даної категорії (71,2 %). Здобувачем сформовано рекомендації щодо вирішення типових слідчих ситуацій.

У підрозділі 2.4. «Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» розкриті теоретичні положення щодо змісту взаємодії між слідчими та оперативними працівниками на сучасному етапі, існуючі проблемні питання та шляхи їх вирішення. Акцентовано увагу на з'ясуванні особливостей реалізації взаємодії при розслідуванні злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, зокрема, між слідчими та оперативними працівниками Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України.

Визначено, що під час розслідування розглядуваних злочинів взаємодія виражалася у: проведенні спільної діяльності у межах постійно або тимчасово діючих слідчо-оперативних груп і слідчих бригад (100 % опитаних); виявленні злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень (40,7 % слідчих, 39,6 % оперативних працівників); проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з установленням фактів злочинної діяльності службових осіб (59,4 % слідчих, 60 % оперативних працівників); виконанні доручень слідчого (100 % опитаних); сприянні слідчому в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (68,7 % слідчих, 100 % оперативних працівників); здійсненні взаємного обміну інформацією (100 % опитаних).

Розділ 3 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень» складається із трьох підрозділів і присвячений питанням отримання доказової інформації під час досудового розслідування шляхом проведення різних процесуальних дій.

У підрозділі 3.1. «Тактика проведення вербальних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень» розглядається проведення такої вербальної слідчої (розшукової) дії як допит.

Детальна увага була приділена висвітленню організаційно-тактичних засад допиту підозрюваних та свідків. Наголошується, що допит підозрюваного за окреслених обставин переважно має конфліктний характер (97,1% слідчих), супроводжується відмовою давати показання та даванням завідомо неправдивих показань, запереченням злочинного характеру своїх дій. Вказане обумовлює необхідність попередньої підготовки та застосування тактичних прийомів: встановлення психологічного контакту (100 %), максимальна деталізація показань (100 %); постановка різного виду запитань (100 %) та вірний вибір їх послідовності

(98 %), пред'явлення доказів (100 %), створення уявлення про інформованість слідчого (97,1 %), використання стадії «вільної розповіді» (86,9 %) та ін.

Здобувачем сформовані рекомендації з підготовки до допиту, що передбачає: повне, всебічне й ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження, законодавства України; визначення предмета, часу та місця проведення допиту, кола залучених осіб та ін. Акцентовано увагу на існуючі недоліки у підготовці та проведенні допиту, що полягали у нехтуванні складенням плану допиту, недостатньому застосуванні науково-технічних засобів фіксації допиту.

У підрозділі 3.2. *«Тактика проведення невербальних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень»* відзначається, що особливістю невербальних слідчих (розшукових) дій є отримання інформації від матеріальних джерел.

Здобувач приходить до висновку, що серед невербальних слідчих (розшукових) дій, які проводилися під час досудового розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, найбільш поширеними є: огляд документів (100 % кримінальних проваджень), обшук (97,1 %), призначення і проведення експертизи, зокрема, почеркознавчої (87 %), техніко-криміналістичної експертизи документів (71,3 %), судово-бухгалтерської (28,8 %). Процесуальні та організаційно-тактичні засади їх проведення були розглянуті за змістом підрозділу.

Звертається увага й на особливості проведення такої процесуальної дії як «тимчасовий доступ до речей і документів» (гл. 15 КПК України), що має важливе значення для отримання інформації від матеріальних джерел (97,4 % слідчих; 82,3 % кримінальних проваджень).

На підставі вивчення емпіричних джерел, клопотання слідчих про тимчасовий доступ до речей і документів, поділяються здобувачем на дві основні групи: 1) клопотання, які стосувалися розкриття інформації, наявної у операторів телекомунікаційних мереж, щодо фактів з'єднань у місцях вчинення злочинів, трафіків мобільного зв'язку (87,1 % кримінальних проваджень); 2) витребування документів, речей у підприємств, установ та організацій (97,6 %). Після вилучення документів в результаті тимчасового доступу, проводився їх огляд, в результаті якого у багатьох випадках виявлялися ознаки часткової матеріальної підробки. Наголошується на низці процесуальних та організаційних проблем щодо проведення даної процесуальної дії та пропонуються шляхи їх вирішення.

Здобувачем підкреслюється необхідність залучення спеціаліста при проведенні невербальних слідчих (розшукових) дій. Встановлено, що нині щодо даного питання допускаються недоліки (тільки в 9 % кримінальних проваджень до проведення обшуку залучався спеціаліст-бухгалтер). Допомога спеціаліста, як зазначили 100 % опитаних слідчих, важлива й для вивчення документів, з метою визначення їх відношення до розслідуваного злочину.

У розділі 3.3 *«Тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень»* обґрунтовується, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє вирішити важливі завдання, пов'язані зі збиранням первинної інформації, документуванням злочинної діяльності.

Встановлено, що при розслідуванні злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, найчастіше оперативно-розшуковими підрозділами проводились такі негласні слідчі (розшукові) дії як: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) (89,1 %); аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК) (41,1 %); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК) (44,3 %); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК) (33,5 %); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК) (2,6 %).

Наголошено на проблемних питаннях правової регламентації негласних слідчих (розшукових) дій та запропоновані шляхи їх вирішення.

ВИСНОВКИ

У висновках зазначено, що проведене дисертаційне дослідження дало змогу вирішити важливу проблему, а саме: розробити та обґрунтувати теоретичні засади та практичні рекомендації щодо розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою свої повноважень. Зроблено такі висновки:

1. За результатами вивчення наукових досліджень та зарубіжного досвіду з проблематики розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, обґрунтовано потребу формування окремої криміналістичної методики. Її центральна частина – криміналістична характеристика, найважливішими структурними елементами котрої є: спосіб вчинення, слідова картина, особа злочинця. Між переліченими та іншими елементами криміналістичної характеристики існують кореляційні зв'язки, їх з'ясування є запорукою встановлення всіх обставин кримінального провадження, повного розслідування злочину.

2. Сформовано криміналістичну класифікацію злочинів, вчинених із використанням особою своїх службових повноважень, відповідно до таких критеріїв: 1) за предметом злочинного посягання: злочини, що мають безпосередній предмет злочинного посягання (документ, неправомірна вигода) та безпредметні злочини; 2) за способом вчинення злочинів: виражаються в діях чи бездіяльності; спрямовані на: порушення основних прав та інтересів громадян, юридичних осіб, отримання неправомірної вигоди; порушення встановленого порядку здійснення та надання публічних послуг; полягають у внесенні службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей; полягають у невиконанні або неналежному виконанні службових обов'язків; супроводжуються застосуванням насильства чи погрозою його застосування; 3) за слідовою картиною: залежно від наявності матеріальних та ідеальних слідів злочину; 4) за особою злочинця: службова особа – представник влади чи місцевого самоврядування; службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; особа, яка надає публічні послуги; особа, уповноважена на виконання функцій держави); 5) за особою потерпілого: потерпілим є конкретна фізична особа; шкода заподіюється основним правам та інтересам громадян, державним чи громадським інтересам, юридичним особам.

3. За способом вчинення дані злочини розподілено на дві групи: 1) прості злочини, пов'язані із злочинним використанням влади, службового становища або повноважень; 2) складні злочини, які доповнюються вчиненням й інших злочинних діянь.

Вибір конкретного способу вчинення злочинів був зумовлений обстановкою вчинення злочину, зокрема: особливостями діяльності установи, організації, відповідного контролю та звітності (100 % слідчих, 98,7 % оперативних працівників); наявністю у злочинця службових повноважень згідно посади (100 %); обумовлюється цілями та мотивами вчинення злочину (100 %); особистими якостями службової особи (71,3 % слідчих, 48,7 % оперативних працівників); поведінкою інших осіб, пов'язаних із злочинцем, особливістю їх відносин (наприклад, наявність корумпованих «верхів», які забезпечують злочинцю безпеку при вчиненні дій) (91,7 % слідчих, 92,5 % оперативних працівників).

Підкреслюється, що значна кількість злочинів вчинювалися за умов піддроблення документів (19,7 % кримінальних проваджень), що фактично виконувало роль підготовки до вчинення основного злочину і полягало у: отриманні зразку оригіналу документу та/або його окремих реквізитів (кліше печаток чи зразків їх зображень, чистих бланків з відтисками печаток і підписами службових осіб, бланків документів суворої звітності чи їх зразків) (8,9 %); вивченні умов документообігу щодо процедури перевірки справжності документів (19,7 %); отриманні та пристосуванні знарядь (2,6 %); залученні осіб з відповідними спеціальними навичками, виготовленні пробних копій документу чи їх певних частин (реквізитів) (1,4 %).

4. Типова слідова картина злочинів, вчинених службовою особою з використанням своїх повноважень, утворена матеріальними та ідеальними відображеннями. Основними носіями матеріальних слідів є документи (83,6 % кримінальних проваджень). Типовими носіями ідеальних слідів є співробітники підприємств, установ, організацій, де було вчинено злочин (100 %); співробітники контролюючих органів (86,3 %); особи, з якими винного пов'язують особисті відносини (25,9 %); інші особи, які випадково стали свідками злочинної діяльності (1,8 %).

5. Вивчення типової особи злочинця надало можливість класифікувати їх на три групи: 1) «керівники» – службові особи, які займають керівні посади: генеральні директори, директори (35,5 % кримінальних проваджень), керівники філіалів банків (16,2 %), комерційні директори (11,2 %); 2) «керівники середньої ланки» – службовці структурних підрозділів, із них: головні бухгалтери (15,7 %), керівники відділів (12,7 %); 3) «рядові службовці» (8,7 %).

6. Запорукою вирішення завдань початкового етапу розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень, є забезпечення його належної організації і планування, особливо в межах діяльності слідчо-оперативних груп (81,1 % кримінальних проваджень). За таких умов планування повинно враховувати такі особливості: 1) чітка взаємодія слідчих з оперативно-розшуковими працівниками; 2) спільне планування діяльності слідчих і оперативних працівників за необхідної координації; 3) планування тактичних операцій, спрямованих на вирішення проміжних завдань розслідування.

7. Вирішення завдань початкового етапу розслідування злочинів залежало від об'єму інформації про подію злочину та особу злочинця, шляхом з'ясування відповідних обставин у кримінальному провадженні. Перша слідча ситуація характеризувалась наявністю інформації, як про подію злочину, так і про службову особу, яка її вчинила (є сприятливою, спрямована на процесуальне закріплення наявних доказів про причетність особи до вчинення злочину). Друга слідча ситуація є ускладненою, оскільки її зміст значною мірою був обумовлений недостатньою інформацією щодо її джерела, виду і об'єму, дією принципу раптовості при розслідуванні. Також виникала необхідність у додатковій перевірці даних, які містилися в матеріалах кримінального провадження, з метою виявлення ознак інших злочинів.

8. Важливе значення при розслідуванні злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, має взаємодія між слідчими та оперативними працівниками Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України, яка не була разовою (0 % опитаних), або епізодичною, пов'язаною лише з виконанням доручень слідчого (21,9 % слідчих та 35,1% оперативних працівників), а відбувалася постійно – протягом усього кримінального провадження (79,1 % слідчих та 64,9 % оперативних працівників).

9. Найбільш розповсюдженою вербальною слідчою (розшуковою) дією під час досудового розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, є допит (100 % слідчих). За змістом підрозділу були сформовані типові переліки запитань, які повинні бути з'ясовані у підозрюваних і свідків за відповідними кримінальних провадженнями, конкретизовано їх зміст залежно від прояву злочинних діянь (зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення, одержання неправомірної вигоди службовою особою та ін.).

10. Серед невербальних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів, вчинених із використанням службовою особою своїх повноважень, однією із найбільш поширених є огляд документів (100 % кримінальних проваджень), що проводиться, переважно, з метою виявлення ознак підробки. Здобувачем запропоновано наступні рекомендації щодо перевірки справжності відображених у документах обставин: зустрічна перевірка; зіставлення, які відображають операції з документами, що їх обґрунтовують; зіставлення виконавчих і розпорядчих документів; зіставлення первинних і похідних документів; зіставлення даних у первинних документах, що відображають одні й ті ж операції; зіставлення документів, що відображають взаємозв'язані операції; зіставлення документів, що відображають дані про майбутні і вже виконані роботи; перевірка об'єктивної можливості операцій – наявність механізмів, спеціальних навиків та ін.

Поширеним і важливим для збирання доказової інформації є проведення обшуку (97,1% кримінальних проваджень), переважно, за місцем роботи підозрюваного. Обшукувалися службові кабінети (53,1 %), приміщення бухгалтерії (38,1 %), інші приміщення (5,9 %), що мало на меті виявлення документів, засобів і матеріалів підробки, грошей, цінностей, документів, пов'язаних із вчиненням злочину.

Дослідження різних матеріальних джерел з метою отримати важливу доказову інформацію відбувалося під час призначення і проведення експертиз: почеркознавчої (87 % кримінальних проваджень), де об'єктом дослідження був текст та підпис, виконаний на документах; техніко-криміналістичної експертизи документів (71,3 %), де об'єктами досліджень були печатки та їх відтиски; судово-бухгалтерської (28,8 %), з метою встановлення правильності відображення фактів фінансово-господарської діяльності підприємства, організації, установи в документах бухгалтерського обліку та звітності.

11. Важливе значення для досягнення завдань кримінального провадження при розслідуванні злочинів, вчинених службовою особою із використанням своїх повноважень, має проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вони спрямовуються на викриття злочинної діяльності, адже у 41,1 % кримінальних проваджень мало місце візуальне спостереження за злочинцями, які маскували свою злочинну діяльність, активно використовуючи прийоми перевірки та контрнагляду, використовували автотранспорт, засоби маскування. Об'єктами такого спостереження були: особи, які володіли відомостями про підготовку чи вчинення даних злочинів та особи, які мали зв'язки зі злочинцями; особи, які перевірялись за наявними матеріалами їх злочинної діяльності, підозрювані за кримінальними провадженнями про службові злочини; певні місця, спостереження за якими дозволяло отримати дані, які сприяли попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Балонь А. Б. Обставини, що підлягають встановленню за злочинами у сфері службової діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг / А. Б. Балонь // Митна справа : наук.-аналіт. журн. – Львів, 2013. – № 3, ч. 2, кн. 2. – С. 55–60.

2. Балонь А. Б. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : поняття, ознаки, значення / А. Б. Балонь // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія та практика) : наук.-практ. журн. – К., 2013. – № 1. – С. 117–125.

3. Балонь А. Б. Особливості слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень [Електронний ресурс] / А. Б. Балонь // Часопис Академії адвокатури України : електрон. фахове вид. – К., 2013. – № 19. – Режим доступу :

http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2013_2_3.pdf

4. Балонь А. Б. Зарубежный опыт борьбы с преступлениями, совершенными с использованием должностным лицом своих полномочий / А. Б. Балонь // Право и политика : науч.-метод. журн. – Киргизия, 2014. – № 4. – С. 139–143.

5. Балонь А. Б. Судові експертизи в розслідуванні злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень: поняття, значення / А. Б. Балонь // Науковий вісник Академії муніципального права. Серія : Право. – К., 2014. – Вип. 1. – С. 194–200.

6. Балонь А. Б. Типова «слідова картина» злочинів вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень та її значення для їх розслідування / А. Б. Балонь // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – Одеса, 2014. – № 11. – С. 122–127.

7. Балонь А. Б. Аналіз боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг (за матеріалами МВС України) / А. Б. Балонь // Наукова дискусія : теорія, практика, інновації : матеріали Всеукр. наук.-практ. заочн. конф., (Київ, 28-29 берез. 2013 р.) – К., 2013. – С. 140–142.

8. Балонь А. Б. Корупція і зарубіжний досвід боротьби з нею (на прикладі законодавства США) / А. Б. Балонь // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., (Житомир, 11 квіт. 2013 р.). – Житомир, 2013. – С. 203–206.

9. Балонь А. Б. Корупція як вияв злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг / А. Б. Балонь // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 5 лип. 2013 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 106–108.

10. Балонь А. Б. Тимчасовий доступ до речей і документів як спосіб збирання доказів за злочинами, вчиненими з використанням службовою особою своїх повноважень / А. Б. Балонь, Л. Г. Шарай // Реформи законодавства України в умовах євроінтеграції : матеріали VI Всеукр. наук.-теорет. конф., (Київ, 30 жов. 2014 р.) : [у 2 ч.]. – К., 2014. – Ч. 1. – С. 133–134.

11. Балонь А. Б. Щодо проведення судово-бухгалтерської експертизи за злочинами, вчиненими з використанням службовою особою своїх повноважень / А. Б. Балонь // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. присвяченої 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини НАВС, (Київ, 23 січ. 2015 р.). – К. : Гельветика, 2015. – С. 226–229.

АНОТАЦІЯ

Балонь А. Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2015.

У дисертації розроблені теоретичні положення та практичні рекомендації щодо розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень. Вирішено такі завдання: висвітлено історіографію та зарубіжний досвід розслідування; сформовано криміналістичну характеристику злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень; охарактеризовано вказані злочини та наведено їх криміналістичну класифікацію; визначено способи вчинення злочинів та утворювану слідову картину;

охарактеризовано типову особу злочинця; розкрито особливості початку досудового розслідування; окреслено обставини, що підлягають встановленню та типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування; розкрито засади взаємодії слідчого з оперативними підрозділами; розкрито особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень.

Ключові слова: методика, розслідування, злочини, використання службових повноважень, службова особа, слідчі ситуації, вербальні слідчі (розшукові) дії, невербальні слідчі (розшукові) дії.

АННОТАЦИЯ

Балонь А. Б. Методика расследования преступлений, совершенных с использованием должностным лицом своих полномочий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2015.

В диссертации на основе осуществленных теоретических и эмпирических исследований, разработаны теоретические положения и практические рекомендации относительно расследования преступлений, совершенных с использованием должностным лицом своих полномочий. Решены следующие задачи: рассмотрено историографию и зарубежный опыт расследования; сформировано криминалистическую характеристику преступлений, совершенных с использованием должностным лицом своих полномочий; охарактеризованы указанные преступления в соответствии с их криминалистической классификацией; определены способы совершения преступлений, их следовая картина; охарактеризована типичная личность преступника; раскрыто особенности начала досудебного расследования; очерчены обстоятельства, подлежащие установлению и типичные следственные ситуации первоначального этапа расследования; раскрыто основы взаимодействия следователя с оперативными подразделениями; рассмотрены особенности проведения отдельных следственных (розыскных) действий и негласных следственных (розыскных) действий при расследовании преступлений, совершенных с использованием должностным лицом своих полномочий.

В результате изучения научных работ и зарубежного опыта по проблемам расследования преступлений, совершенных с использованием должностным лицом своих полномочий, обоснована необходимость формирования отдельной криминалистической методики. Ее центральная часть – криминалистическая характеристика, важнейшими структурными элементами которой являются: способ совершения, следовая картина, личность преступника. Между перечисленными и другими элементами криминалистической характеристики существуют корреляционные связи, их выяснение является условием установления всех обстоятельств уголовного производства, полного расследования преступления.

Залогом решения задач первоначального этапа расследования преступлений, совершенных с использованием должностным лицом своих полномочий, является обеспечение его надлежащей организации и планирования, особенно в рамках деятельности следственно-оперативных групп (81,1% уголовных производств). При этом планирование осуществляется с учетом следующих особенностей: 1) четкое взаимодействие следственных и оперативно-розыскных сотрудников; 2) совместное планирование деятельности следственных и оперативных сотрудников при необходимой координации; 3) планирование тактических операций, направленных на решение промежуточных задач расследования.

Важным для получения доказательной информации является проведение вербальных (допрос) и невербальных следственных (розыскных) действий. Среди последних, в ходе досудебного расследования преступлений, совершенных с использованием должностным лицом своих полномочий, одно из самых распространенных – осмотр документов (100% уголовных производств), проводимый преимущественно, с целью выявления признаков подделки документов. Распространенным и важным для сбора доказательной информации является проведение обыска (97,1% уголовных производств), в частности, по месту работы подозреваемого. Исследование различных материальных источников с целью получения доказательственной информации, происходило при назначении и проведении экспертиз: почерковедческой (87% уголовных производств); технико-криминалистической экспертизы документов (71,3%); судебно-бухгалтерской (28,8%).

Для достижения целей уголовного производства при расследовании указанных преступлений, необходимо проводить негласные следственные (розыскные) действия. В частности, снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей (ст. 263 УПК); аудио-, видеоконтроль лица (ст. 260 УПК); наблюдение за лицом, вещью или местом (ст. 269 УПК); контроль за совершением преступления (ст. 271 УПК); обследование публично недоступных мест, жилища или иного владения лица (ст. 267 УПК). Соискателем отмечаются проблемные вопросы правовой регламентации негласных следственных (розыскных) действий и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: методика, расследование, преступления, использование служебных полномочий, должностное лицо, следственные ситуации, вербальные следственные (розыскные) действия, невербальные следственные (розыскные) действия.